

УДК 94 (477)

Роман Пуйда

ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО РЕЛІГІЙНІ КУЛЬТИ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР (ДРУГА ПОЛОВИНА 1960-Х – ПЕРША ПОЛОВИНА 1980-Х РР.): ПРОЯВИ, ПРОТИДІЯ РАДЯНСЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

DOI: 10.5281/zenodo.5747984

© Р. Пуйда, 2021. CC BY 4.0

Мета статті – ретроспективний аналіз специфіки, особливостей проявів порушення законодавства про релігійні культу в Українській РСР у період розвинутого соціалізму, дослідження форм та методів боротьби радянських партійно-державних органів влади із цими явищами. *Методологічну основу* праці становлять принципи історизму, системності та об'єктивності в підході до висвітлення подій минулого на основі комплексного вивчення джерел і наукової літератури. При вирішенні поставлених завдань використано загальнонаукові (систематизації, типологізації, ретроспекції), спеціально-історичні (проблемно-хронологічний, історично-порівняльний, критично-аналітичний, біографічний) методи. *Наукова новизна* роботи полягає у спробі ілюстрації конкретних прикладів порушення вірянами законодавства про релігійні культу, розкриття механізмів протидії партійно-державного апарату поширенню впливу релігії на населення регіону, установленні дієвості науково-атеїстичної пропаганди центральних та місцевих органів радянської влади. *Висновки.* Компартійні документи із грифом «таємно» дозволяють констатувати, що партійно-державні органи влади УРСР у 1960-х – 1980-х рр. не досягли особливих успіхів у питанні контролю за дотриманням законодавства про релігійні культу, особливо в західноукраїнських областях. Окреслену тезу яскраво підтверджують: а) численні листи вірян до партчиновників з вимогами відкрити закриті культові споруди, зареєструвати ліквідовані / нові релігійні громади, б) спроби релігійних активістів самовільно відкрити недійсні культові споруди в окремих місцевостях УРСР, в) впровадження у побут маніфестаційної релігійної обрядовості, г) підпільне висвячення духівництва тощо. Для протидії поширенню релігійності серед населення республіки КПУ широко використовувала методи атеїстичної пропаганди, застосовувала репресії до найактивніших вірян та священнослужителів.

Ключові слова: УРСР, КПУ, законодавство про релігійні культу, адміністративні штрафи, репресії, переслідування, віряни.

Політика радянської держави щодо церков і релігійних спільнот упродовж другої половини ХХ ст., за винятком декількох коротких періодів, була безперервним наступом влади на духовні інституції задля обмеження або заборони їх функціонування. Першочерговим завданням релігійних громад у такій ситуації стала спроба вироблення такої моделі співпраці з владою, яка б дозволила функціонувати в офіційно атеїстичній державі. Виняток – греко-католики, свідки Єгови, дрібні релігійні групи, які радянсько-партійні органи влади таврували як зрадників, ворогів радянського народу. Відмови місцевих органів влади в реєстрації релігійних громад, відсутність можливості здійснення релігійних обрядів, зважаючи на репресії та переслідування, небажання партчиновників вирішувати численні проблеми вірян породжували напругу в сфері державно-церковних відносин, переростали у відкрити конфронтацію останніх із державно-партійними органами влади.

Державно-церковні відносини в УРСР уже не перший рік перебувають у полі зору українських істориків, релігієзнавців, філософів, політологів, які упродовж останніх тридцяти років розкрили окремі аспекти проблеми. Узагальнювальні наукові студії вчених загалом відображають картину політики Центрального Комітету Комуністичної партії Радянського Союзу (ЦК КПРС) у релігійній сфері, що зокрема помітно в дослідженнях

О. Бажана, Ю. Данилюка¹, П. Бондарчука², В. Войналовича³, В. Марчука⁴, В. Пашенка⁵ та ін., проте в них недостатньо уваги приділено проблемі конфронтації вірян із державно-партійними органами влади.

Мета статті – розглянути особливості проявів порушення законодавства про релігійні культу в Українській РСР у період «розвинутого соціалізму, дослідження форм та методів боротьби радянських партійно-державних органів влади із цими явищами.

Релігія відігравала надзвичайно важливу роль на всіх етапах українського державотворення. Встановлення радянської влади привело до абсурдної заборони на сповідування віри своїх батьків, що в період «брежнєвського застою» породило численні конфронтації вірян та партійно-державних органів влади. У досліджуваній період радянські документи фіксують тисячі фактів порушення законодавства про релігійні культу вірянами, особливо західноукраїнського регіону, базовими із яких стали: а) самовільне відкриття культових споруд; б) самовільне відновлення діяльності релігійних громад.

Передусім наголосимо, що для задоволення релігійних потреб віряни, нерідко усупереч чинному законодавству, самовільно відкривали культові споруди. Так, у 1969 р. у селі Пиняни Самбірського району Львівської області вірянами греко-католиками були зібрані кошти, за допомогою яких вони зуміли провести внутрішній ремонт церкви і «встановили контакт з уніатськими священиками, які стали регулярно відправляти у ній богослужіння»⁶. 14 листопада 1969 р. після чергової літургії віряни були оточені нарядом міліції із Самбора, однак після сутичок «наряд міліції був витіснений громадою і уніатам вдалося втекти»⁷.

У 1978 р. жителі села Угринів Коломийського району Івано-Франківської області самостійно повністю перекрыли дах місцевої церкви, заготовили будівельний матеріал для подальшого ремонту. Районне керівництво, за словами старшого інспектора Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР В. Середи, зловтішалися тим, що на Великдень 1981 р. місцеві віряни не провели молитовне зібрання. Насправді, відзначав чиновник, богослужіння не відбулося тільки тому, що віряни завершували ремонт церкви⁸.

У лютому 1981 р. віряни РПЦ села Тарасівка Збараського району Тернопільської області звернулася до Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР з вимогою дозволити їм хоча б раз у рік проводити на Великдень богослужіння у місцевій сільській церкві. Ще в 1980 р. мешканці села розпочали ремонт у церкві, хоча голова виконкому сільської ради О. Шмигельська запропонувала його припинити. При тому, що релігійна громада не функціонувала із 60-х рр. ХХ ст., а місцеву церкву не використовували, зважаючи на відсутність священика⁹.

У 1981 р. із Калуського району Івано-Франківської області почали поступати заяви з вимогою відкриття церков. Основна причина такого явища, на думку партчиновників, – послаблення контролю за дотриманням законодавства, недостатня виховна робота з вірянами, безпринципність окремих посадових осіб, а також наявність 17 неосвоєних культових споруд. У районі діяли 7 неофіційних православних громад із 13, які функціонували в області. Уповноважений Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР відзначав, що свою діяльність вони розпочали «в останні роки після захоплення віруючими неосвоєних культових споруд»¹⁰. Під час Великодніх свят молитовні збори відбулися в таких населених пунктах, як Голинь, Добровляни, Копанки¹¹. Найскладнішою для Компартії України залишалася ситуація у селі Голинь Коломийського району Івано-Франківської області, де місцеві віряни цілодобово охороняли захоплену культову споруду. Під час проведення молитовних зібрань вони використовували греко-католицьку атрибутику, зокрема самвидав. Для внутрішнього освітлення споруди

¹ Бажан О., Данилюк В. Випробування вірою: боротьба за реалізацію прав і свобод віруючих в Україні в другій половині 1950 – 1980-х рр. Київ: Інститут історії України, 2000. 329 с.

² Бондарчук П. Релігійна свідомість віруючих УРСР (1940–1980-і роки): повсякденні прояви, трансформації. Київ: Інститут історії України, 2012. 321 с.

³ Войналович В. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс. Київ: Світосгляд, 2005. 741 с.

⁴ Марчук В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 2004. 464 с.

⁵ Пашенко В. Греко-католики в Україні. Від 40-х рр. ХХ ст. до наших днів. Полтава: Український історичний журнал, 2002. 616 с.

⁶ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). Ф. Р-1332. Оп. 2. Спр. 43. Арк. 23.

⁷ Там само. Арк. 24.

⁸ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 4648. Оп. 6. Спр. 162. Арк. 21.

⁹ Там само. Арк. 46.

¹⁰ Там само. Арк. 20.

¹¹ Там само. Арк. 20.

вони застосовували акумуляторну батарею. Під час богослужіння священнослужитель нерідко вимагав узаконити діяльність цього релігійного об'єднання¹².

Нерідко релігійні громади, зняті з реєстрації у 1960-х рр., на початку 1980-х рр. самовільно відновлювали свою діяльність. Для прикладу, у селі Рудники Маневського району Волинської області уповноважений Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР намагався ліквідувати місцеву релігійну громаду, яка з 1978 р. значно активізувала свою діяльність і почала добиватися офіційної реєстрації. Він зауважував, що райком партії, райвиконком, партійні та радянські органи «зуміли виявити фанатично налаштованих осіб і добилися значного зниження їх активності. У селі проводиться виховна робота серед основних груп населення – механізаторів, пенсіонерів, інвалідів Великої Вітчизняної Війни, домогосподарок. У результаті, – за його словами, – у цьому населеному пункті залишилася тільки незначна група віруючих, яка продовжує періодично писати листи до центральних органів влади»¹³.

Чимало проблем для місцевих партчиновників створювали незареєстровані релігійні громади. Так, уповноважений Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР у Тернопільській області Г. Боженко повідомляв, що спільно із радянськими органами влади проводиться робота щодо припинення діяльності незареєстрованих релігійних громад РПЦ в області. Однак, незважаючи на вжиті заходи, вагомих результатів у цьому напрямі не було досягнуто. У 1981 р., зокрема, було заплановано припинити масові моління у дев'яти культових приміщеннях. У першому кварталі була припинена діяльність релігійної громади у селі Гнилиці Підволочиського району і Костильники Бучацького району. Водночас у другому кварталі 1981 р. ні в одному із запланованих населених пунктів припинити діяльність релігійних громад не вдалося¹⁴.

У доповідній записці «Про заходи щодо припинення нелегальної діяльності релігійних груп п'ятидесятників та інших сектантських течій» (1976 р.) рівненський обком Компартії України повідомляв, що в області проведена значна робота щодо припинення діяльності релігійних груп єговістів, адвентистів сьомого дня, п'ятдесятників, а також послідовників, які підтримують так звану Раду церков євангельських християн-баптистів. За даними обкому КПУ, у 1975 р. припинили свою діяльність групи єговістів в селищі Березне і селищі Демидівка Млинівського району Рівненської області. Значно знизили активність групи єговістів у Костопільському і Рівненському районах.

На думку партчиновників, з року в рік зменшується кількість вірян, які перебувають під впливом п'ятидесятників. У низці сіл області, констатовано в обкомі Компартії України, «групи п'ятидесятників припинили свою нелегальну антигромадську діяльність і тепер відкрито проводять молитовні зібрання, відмовившись при цьому від шкідливих обрядів», а діти п'ятидесятників не відмовляються від військової служби в радянській армії, є активними членами піонерських і комсомольських організацій. Водночас нелегальні групи п'ятидесятників продовжували діяти у Сарненському, Березівському, Костопільському, Рівненському, Дубнівському, Здолбунівському районах і місті Рівне¹⁵.

Констатовано, що «вивчення діяльності груп п'ятидесятників показує, що на місцях зі сторони окремих місцевих органів влади і комісії сприяння місцевим радам щодо контролю за дотриманням законодавства про релігійні культу, не дивлячись на наші (Рівненського обкому КПУ – Р.П.) рекомендації, ще слабо і безсистемно ведеться необхідна профілактична робота щодо переконання віруючих, їх керівників до переходу в зареєстровані громади євангельських християн баптистів і припинення тим самим їх антигромадської нелегальної діяльності». В Обкомі Компартії України (Рівненська область) відзначали, що там, де п'ятдесятницькі групи припинили свою нелегальну діяльність і просили про реєстрацію у місцевих органів влади, останні здебільшого не розглядають у законному порядку заяви про реєстрацію та продовжують діяти в «не зовсім виправданих рамках правового поля», а саме відмовляють у реєстрації з малопереконливими мотивами або ж продовжують накладати штрафи нібито за самовільне проведення п'ятдесятниками своїх молитовних зібрань¹⁶.

Рівненський облвиконком своїм рішенням від 25 квітня 1974 р. зобов'язав Березівський райвиконком «вжити відповідних заходів щодо припинення незаконної діяльності протестантів села Поляни». Однак бажаних успіхів і результатів для Компартії України в цьому питанні не досягнуто. У підсумку віряни не тільки не знизили активності, а цілими групами відвідували союзні, республіканський партійні і радянські органи з вимогою ре-

¹² ЦДАВО України). Ф. 4648. Оп. 6. Спр. 162. Арк. 21.

¹³ Там само. Арк. 43.

¹⁴ Там само. Арк. 47.

¹⁵ ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 7. Спр. 127. Арк. 22.

¹⁶ Там само. Арк. 23.

естрації громади євангельських християн баптистів у селі Поляни. Радянська/республіканська ради у справах релігій, враховуючи активність віруючих села Поляни, не погодилися з рішенням райвиконкому і облвиконкому і, відповідно до Положення про Ради у справах релігій, усупереч рішенням місцевих органів влади, зобов'язали останніх переглянути рішення і зареєструвати релігійну общину євангельських християн-баптистів у селі Поляна. У Раді у справах релігій при Раді Міністрів УРСР відзначили, що у Волинській, Житомирській, Київській областях місцеві органи влади «для розрядки ситуації, в окремих випадках» реєструють релігійні громади¹⁷.

Загалом у Рівненській області станом на 23 серпня 1976 р., за даними Уповноваженого Ради у справах релігій при Раді Міністрів СРСР у Рівненській області Г. Личковахи, нараховувалося 12 незареєстрованих груп п'ятидесятників, із яких сім груп не подавали заяв на реєстрацію і не виявляли бажання переходити до зареєстрованих релігійних громад євангельських християн-баптистів. Такі релігійні групи діяли в селах Бистричі, Вітковичі Березівського району, Кричильськ, Тинне-Чабель Сарненського району, Шпанів-Рівне, Волошки-Черепашник і Бегень Рівненського району Рівненської області. Уповноважений ради у справах релігій зазначав, що наприкінці 1975 р. посилилась тенденція до «утворення окремих автономних п'ятидесятницьких груп і навіть виходу окремих релігійних груп із зареєстрованих релігійних громад євангельських християн-баптистів»¹⁸.

У планах роботи апарату уповноваженого Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР щодо припинення діяльності релігійних громад, які не перебували на реєстрації в Івано-Франківській області на 1981–1985 рр. зазначалося: 1. Припинити діяльність незареєстрованих релігійних громад за такий термін: 1981 р. – село Кунисівці Городенківського району, а також села Верхня і Слобідка Калуського району; 1982 р. – село Марків Богородчанського району, село Топорівці Городенківського району, село Узин Івано-Франківського району; 1983 р. – село Брошнів Рожнятівського району; 1984 р. – село середній Угринів і Добровляни Калуського району; 1985 р. – село Голинь Калуського району і селище Перегінськ Рожнятівського району, село Кривець Богородчанського району. 2. Освоїти недійсні культові споруди: 1982 р. – село Марків Богородчанського району (музей), села Топорівці і Кунисівці Городенківського району (музеї), села Вехня і Слобідка Калуського району (музей, склад відповідно); 1983 р. – село Узин Івано-Франківського району (знести), село Брошнів Рожнятівського району (музей); 1984 р. – село Перегінськ Рожнятівського району (музей); 1985 р. – село Середній Угринів, село Добровляни і село Голинь Калуського району (склад, спортзал і музей відповідно), село Кривець Богородчанського району (музей). У цей же час планували відкрити православні церкви у 12 населених пунктах області¹⁹.

Серед порушників радянського законодавства про релігійні культу значну увагу державно-партійні органи влади приділяли греко-католикам. Так, в «Інформації про процеси і тенденції в середовищі залишків прихильників колишньої уніатської церкви» уповноважений ради релігій в Івано-Франківській області повідомляв, що «уніатські авторитети як і раніше сподіваються на відновлення діяльності колишньої уніатської церкви». Зважаючи на цей факт, вони «дотримуються уніатського віровчення і обрядовості, підтримують між собою контакти, монахині проживають маленькими групами по 2–3 особи...»²⁰ Окремі священнослужителі – М. Волосянко, М. Сімкайло «прямо ставлять питання про реєстрацію об'єднань віруючих греко-католицького віровчення»²¹. Священнослужителі (М. Волосянко, М. Сімкайло, М. Остап'як, О. Погорецький, С. Дмитерко, Г. Гасцький, М. Матійцев, М. Косило, П. Чучман, М. Остап'як, Р. Проців, В. Корніцький та ін.) проводять релігійні обряди²². Загалом відзначимо, що тільки в Івано-Франківській області на початку 1980-х рр. проживало 47 священнослужителів²³.

У цьому контексті в місцевих органах влади виникало чимало запитань до ефективності роботи атеїстичних бригад, лекторів-агітаторів. Для прикладу, у селі Пороги (Івано-Франківська область) комісія за контролем щодо дотримання законодавства про культу (голова – В. Дроздик) відповідно до звітних документів «займалася постійною атеїстичною роботою». Про ефективність такої роботи красномовно свідчать факти: у 1982 р. із 69 новонароджених дітей 67 були хрещені, а з 28 зареєстрованих шлюбів 21 подружжя пара вінчалася у церкві. У селі Марків (Івано-Франківська область) із 53 новонароджених 29 були хрещені (54%), із 17 зареєстрованих шлюбів 8 подружніх пар вінчалися у церкві

¹⁷ ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 7. Спр. 127. Арк. 25.

¹⁸ Там само. Арк. 29.

¹⁹ ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 6. Спр. 162. Арк. 93.

²⁰ Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). Ф. Р-338. Оп. 1. Спр. 48. Арк. 63.

²¹ Там само. Арк. 63.

²² Там само. Арк. 61.

²³ Там само. Арк. 62.

села Манява. Із 19 померлих у 1982 р. тільки два члени КПРС М. Мундяк і М. Кріца були поховані відповідно до радянської обрядовості, хоча й у цих випадках згодом на їх могилах обеліски були замінені на хрести²⁴.

Бюро Львівського обкому Компартії України вважало, що районні комітети партії, радянський та адміністративні органи Городоцького, Стрийського, Яворівського районів недооцінили серйозність дій «екстремістів-уніатів» щодо їх спроб активізувати Католицьку Церкву, відновити уніатство, втратили політичну гостроту в цих питаннях, допустили грубі прорахунки у виховній роботі серед населення. Тривалий час у селах Мишана, Завадів, Мужилівичі прихильники уніатства проводили масові збори на релігійному ґрунті, створювали конфліктні ситуації, постійно порушували громадський порядок, запрошували для задоволення релігійних потреб колишніх уніатських священників.

Районні комітети партії своєчасно не дали принципової оцінки протизаконним діям «залишків уніатства», не забезпечили чіткої координації зусиль партійних організацій, радянських адміністративних органів. Громадський актив цих сіл вів себе пасивно, втратив політичну пильність, не інформував партійні, радянські органи про положення, яке склалося у вказаних селах, не протидіяв спробам релігійних екстремістів відновити уніатство. Політико-виховну роботу в Завадові, Мшані, Мужилівичах, як і в інших селах цих районів, вели формально, була занедбана індивідуальна робота з вірянами, зовсім не використовували громадську думку трудових колективів, де працювали уніати²⁵.

Зважаючи на складну релігійну ситуацію, Львівський обком КПУ вважав необхідним: 1. Провести обласні, міські, районні семінари-практикуми партійно-радянського ідеологічного активу з питань контролю за дотриманням законодавства про культури, припинення спроб активізувати Католицьку Церкву і відновити уніатство; 2. Обговорити на бюро міськомів, райкомів партії питання про перебудову атеїстичного виховання населення, посилення контролю за дотриманням законодавства про культури, припинення діяльності «залишків уніатства»; 3. Узяти на особливий облік усіх прихильників уніатства, релігійного фанатизму та екстремізму, організувати з ними конкретно цілеспрямовану ідеологічну роботу. Створити в населених пунктах оперативні групи з працівників радянських, адміністративних органів, членів добровільних народних дружин (ДНД) та ідеологічного активу; 4. В усіх населених пунктах, де проявляли активність уніати, проаналізувати діяльність установ культури, народної освіти, зміцнити їх матеріальну базу, встановити щоквартальний контроль за ходом виконання накреслених заходів²⁶.

Справді, якщо подивитися на географію поширення греко-католицького руху у Львівській області, підстави для паніки у партійного керівництва області справді були. Так, серед населених пунктів Львівської області, де проявляли активність греко-католицькі віряни, Львівський обком Компартії України виокремив такі села: Бродівський район – Пеняки, Маркопіль, Стиборівка та ін.; Буський район – Олесько, Утішків, Кудрявці; Городоцький район – Кліцько, Добряни, Березець, Путятичі, Зелений Гай, Нове Село, Градівка, Мости та ін.; Дрогобицький район – Верхні Гаї, Смільне, Биків, Снятинка та ін.; Золочівський район – Поморяни, Зозулі, Вороняки та ін.; Кам'яно-Бузький район – Колоденці, Жовтанці, Желдець та ін.; Николаївський район – Старий Розділ, Бродки, Новий Розділ, Пісочне, Вербіж та ін.; Мостиський район – Зав'язанці, Хоросниця, Заріччя, Судова Вишня та ін.; Жовківський (у 1981 р. – Нестерівський) район – Боянець, Деревня, Зашків, В'язова, Забір'я, Зарудці та ін.; Перемишлянський район – Ладанці, Тучне, Вовків, Бібрка та ін.; Пустомитівський район – Давидів, Водяне, Сокільники, Старе Село та ін.; Радехівський район – Криве, Поздимир, Нестаничі та ін.; Самбірський район – Подільці, Підгайчики, Вістовичі, Бісковичі, Задністрияни та ін.; Сколівський район – Верхнє Синьовидне, Труханів, Ямельниця та ін.; Сокальський район – Бендюга, Воловин, Добрячин та ін.; Стрийський район – Завадів, Грибівці, Дідушичі, Воля, Монастирець та ін.; Турківський район – Мохнате, Матків; Яворівський район – Мужилівичі, Добровиця, Калинівка, Рясне та ін.²⁷

На початку 1980-х рр. значна активність вірян помітна у Закарпатській області. Зокрема у 1980 р. за порушення законодавства про релігійні культури було притягнуто до адміністративної відповідальності трьох представників протестантських громад та однієї православної (порушники законодавства платили штраф від 25 до 50 карбованців). У 1981 р. зафіксовані вже 15 випадків порушення законодавства. Уповноважений Ради у справах релігій після візиту в Закарпатську область був змушений визнати, що у місцевих виконкомах, сільських радах не знають точної кількості вірян незареєстрованих релігій-

²⁴ ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 8. Спр. 207. Арк. 162.

²⁵ ДАЛО. Ф. П-3. Оп. 58. Спр. 63. Арк. 2.

²⁶ Там само.

²⁷ ДАЛО. Ф. П-3. Оп. 58. Спр. 63. Арк. 12–14.

них громад. Понад те, місцеві органи влади називають у своїх документах євангельських християн баптистів і п'ятдесятниками, і п'ятдесятниками-суботниками, і просто баптистами-суботниками. «Кваліфікованої різниці між різними релігійними групами немає», – резюмував М. Шостак²⁸.

Отже, у досліджуваний період в УРСР радянсько-партійні органи влади фіксували значну кількість порушень законодавства про релігійні культу представниками православних, католицьких, протестантських конфесій, що підтверджувало факт збереження високої релігійності населенням республіки. Активна діяльність вірян викликала опір місцевих партчиновників, які були змушені вдаватися до нових форм протидії, серед яких – посилення атеїстичної роботи, заборона реєстрації окремих релігійних громад, закриття культових споруд, переслідування активних релігійних активістів тощо. Зважаючи на поверхневність роботи комуністичних активістів, окреслені заходи не приносили очікуваних для Компартії України результатів, сприяли поглибленню кризи в державно-церковних відносинах.

References

Bazhan, O., Danyljuk, V. (2000). Vyprobuvannja viroju: borotjba za realizaciju prav i svobod virujučykh v Ukrajinі v drugij polovyni 1950–1980-kh rr. [The test of faith: the struggle for the realization of the rights and freedoms of believers in Ukraine in the second half of the 1950s and 1980s]. Kyiv, Ukraine.

Bondarchuk, P. (2012). Religijna svidomistj virujučykh URSR (1940–1980-i roky): povsjakdenni projavu, transformaciji [Religious consciousness of believers of the USSR (1940–1980s): everyday manifestations, transformations]. Kyiv, Ukraine.

Vojnalovych, V. (2005). Partijno-derzhavna polityka shhodo religiji ta religijnykh instytucij v Ukrajinі 1940–1960-kh rokiv: politologichnyj dyskurs [Party-state policy on religion and religious institutions in Ukraine in the 1940s and 1960s: political science discourse]. Kyiv, Ukraine.

Marchuk, V. (2004). Cerkva, dukhovnistj, nacija. Ukrajinjska ghreko-katolyčjka cerkva v suspilno-mu zhytti Ukrajinu XX st. [Church, spirituality, nation. Ukrainian Greek Catholic Church in the public life of Ukraine in the twentieth century]. Ivano-Frankivsk, Ukraine.

Pashhenko, V. (2002). Ghreko-katolyky v Ukrajinі. Vid 40-kh rr. XX st. do nashykh dnev [Greek Catholics in Ukraine. From the 40s of the twentieth century to this day]. Poltava, Ukraine.

Пуйда Роман Богданович – кандидат історичних наук, доцент, директор науково-технічної бібліотеки Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна).

Puyda Roman B. – Ph.D. in Historical Sciences, Associate Professor, Director of the Scientific and Technical Library of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (Carpathian Street, 15, Ivano-Frankivsk, 76019, Ukraine).

E-mail: puida@ukr.net

VIOLATION OF THE LEGISLATION ON RELIGIOUS RITES IN THE UKRAINIAN SSR (SECOND HALF OF THE 1960S – FIRST HALF OF THE 1980S): MANIFESTATIONS, OPPOSITION OF THE SOVIET AUTHORITIES

The purpose of the article is a retrospective analysis of the specificity and peculiarities of manifestations of violations of the legislation on religious cults in the Ukrainian SSR during the period of developed socialism, the study of the forms and methods of the struggle of the Soviet party and state authorities against these phenomena. The methodological basis of the work is principles of historicism, consistency and objectivity in the approach to covering the events of the past based on a comprehensive study of sources and scientific literature. For solving these tasks, general scientific (systematization, typologization, retrospection), special-historical (problem-chronological, historical-comparative, critical-analytical, biographical) methods were used. The scientific novelty of the work lies in the attempt to: illustrate specific examples of violations by believers of legislation on religious cults; disclosure of the mechanisms of counteraction of the party-state apparatus to the spread of the influence of religion on the population of the region; establishing the effectiveness of scientific and atheistic propaganda of the central and local Soviet authorities. Conclusions. Communist Party documents marked «secret» allow us to state that the party and state authority of the Ukrainian SSR in the 1960s–1980s. have not achieved much success in monitoring the observance of legislation on religious cults, especially in the western Ukrainian regions. The outline thesis is vividly confirmed by numerous letters of believers to party officials with demands to open closed religious disputes, register liquidated, new religious communities, attempts by religious activists to arbitrarily open inactive religious buildings in certain localities of the Ukrainian SSR, the introduction of religious rituals into everyday life, underground ordination of the clergy and so on. To counteract the spread of reli-

²⁸ ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 8. Спр. 207. Арк. 36.

giosity among the population of the republic, the CPU widely used the methods of atheistic propaganda, applied repression to the most active believers and clergy.

Key words: *Ukrainian SSR, CPU, legislation on religious cults, administrative fines, repression, persecution, believers.*

Дата подання: 19 серпня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 29 серпня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Пуйда, Р. Порушення законодавства про релігійні культу в Українській РСР (друга половина 1960-х – перша половина 1980-х рр.): прояви, протидія радянських органів влади. *Сіверянський літопис*. 2021. № 5. С. 36–42. DOI: 10.5281/zenodo.5747984.

Цитування за стандартом APA

Puyda, R. (2021). Porushennia zakonodavstva pro relihiini kulty v Ukrainskii RSR (druha polovyna 1960-kh – persha polovyna 1980-kh rr.): proiavy, protydia radianskykh orhaniv vlady [Violation of the Legislation on Religious Rites in the Ukrainian SSR (second half of the 1960s – first half of the 1980s): manifestations, opposition of the Soviet authorities]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5, P. 36–42. DOI: 10.5281/zenodo.5747984.

